

Uit het gulden boek

Aaltje Noordewier-Reddigius, sopraan en zangpedagoge

door EDDIE DE PAEPE

Gepubliceerd in: Hilversums Historisch Tijdschrift Eigen Perk 2001/1

Uit het gulden boek

Aaltje Noordewier-Reddingius, sopraan en zangpedagoge

EDDIE DE PAEPE

In het Gulden Boek van de gemeente Hilversum worden sinds 1953 verdienstelijke of vermaarde Hilversummers ingeschreven. Het 'historische deel' van dit ereboek vermeldt diverse – voor het nageslacht – minder bekende namen. Eigen Perk laat in een serie verhalen enkele van deze 'vergeten' Gulden Boekers de revue passeren. Dit vierde artikel gaat over Aaltje Noordewier-Reddingius (1868-1949), eerste concertzangeres van haar tijd en bekend zangpedagoge. Zij maakte deel uit van de 'historische' groep van 46 personen die in 1955 'en masse' in het Gulden Boek zijn ingeschreven.

Het geboortehuis van de zangeres in het Brabantse Deurne. Aaltjes vader, hervormd predikant in dat rooms-katholieke dorp, genoot volgens P.H. Ritter jr. om zijn beminnelijkheid een bijzonder aanzien bij de bevolking. Hij was een fijngevoelend man, die een grote liefde had voor de natuur. De voormalige hervormde pastorie aan de Helmondseweg bood later onderdak aan de Muziekschool Aaltje Noordewier. (A Noordewier Genealogy)

Zaterdag, op de avond van de dag dat het stoffelijk overschot van mevrouw A. Noordewier-Reddingius ten grave is gedragen, heeft Amsterdam haar nagedachtenis geëerd door in het Concertgebouw een minuut stilte in acht te nemen vóór de uitvoering van Bach's Matthäus Passion, waaraan zij jarenlang haar medewerking heeft verleend. Het was een eerbiedige hulde, die ogenblikken van stilte, die bij menigeen herinneringen zullen hebben opgeroepen aan een van Nederlands grootste zangeressen. Dit schreef muziekcriticus Lex van Delen op maandag 11 april 1949.

Aaltje Reddingius werd op 1 september 1868 geboren in het Brabantse Deurne, waar ook de wortels van die andere 'Hilversummer' Antoon Coolen lagen. Zij was de dochter van dominee Wijbrandus Gerardus Reddingius (1841-1875) en Louisa Justina Margaretha Sibinga (1843-1893). Op 19 juni 1873 werd het gezin uitgebreid met een zoontje, Joannes genaamd. Twee jaar daarna stierf de vader van Aaltje en Joannes. In 1876 vertrok het gezin uit Deurne, eerst naar Helmond, vervolgens naar Arnhem. De moeder werd ziekelijk. Wellicht kon zij de smart die over haar was gekomen moeilijk overwinnen en had haar psychische toestand invloed op haar gezondheid. Zij was asthmatisch.

Aaltje begon op 7-jarige leeftijd met pianolessen. Maar reeds vroeg ontloek haar grote muzikale begaafdheid, aldus het Gulden Boek, zodat zij op haar achttiende verjaardag op zangles ging bij Johannes Meschaert aan het Amsterdams Conservatorium. Precies twee jaar later (in 1888) debuteerde zij in Doorn. In 1892 was zij al eerste sopraan van de Nederlandse afvaardiging naar het Internationaal Muziek Festival in Wenen. En in 1903, opnieuw op de eerste dag van september, werd zij benoemd tot eerste docen-

De familie Noordewier omstreeks 1890. Op de achterste rij (vierde en vijfde van links) Aaltje Reddingius en haar verloofde Michiel Noordewier. (A Noordewier Genealogy)

Klein Deurne, het geliefde huis van Aaltje Noordewier aan de Beethovenlaan 7 (later no. 27) in Hilversum, dat was ontworpen door architect Johan Willem Hanrath. Hier waren eens Diepenbrock, Derkinderen, Mengelberg en andere beroemdheden te gast. Haar huis was het middelpunt van belangrijk cultureel leven op het gebied van muziek en kunst, aldus het Gulden Boek. (Wij in Hilversum)

te van het Amsterdams Conservatorium.

In de tussentijd was Aaltje – op 11 juli 1893 – getrouwd met Michiel Nassau Noordewier. Deze doctor in de klassieke letterkunde (op 23 januari 1868 geboren te Dordrecht) ging na zijn promotie in 1891 verder als kunstschilder door het leven. Na achtereenvolgens in Putten, Den Haag (waar op 15 mei 1894 hun eerste zoon Hendrik Jan werd geboren), en in Rijswijk te hebben gewoond, vestigde het echtpaar Noordewier-Reddingius zich op 22 september 1898 in Hilversum, in het huis ‘Klein Deurne’ aan de Beethovenlaan 7 (later no. 27). Michiel was tevens ‘privaatdocent oude talen’ in Hilversum en Bussum.

Elitekoor

Twee weken eerder had Aaltje een bijdrage geleverd aan de inhuldiging van koningin Wilhelmina in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Willem Mengelberg leidde die dag een elitekoor waarin beroemde vocalisten zongen als de alt Pauline de Haan-Manifarges, de tenoren Johan Rogmans en Jacques Urlus (die later, van 1920 tot 1933, in Hilversum zou wonen), en de bassen Johan Messchaert en Jos. Orello. Zij werden begeleid door blazers en pauken van het Concertgebouworkest. Op 28 juni 1903 werd Michiel, de tweede zoon van het echtpaar Noordewier-Reddingius, geboren.

Aaltje Noordwier-Reddingius op 36-jarige leeftijd, kort na de geboorte van haar tweede zoon Michiel. (coll. Goois Museum)

Portret van de hand van de kunstschilder Michiel Noordwier sr. Hij had studio's in Parijs, Amsterdam, Delft en Den Haag. Zijn werken werden onder meer tentoongesteld bij de Haagsche Kunstkring, bij Sint Lucas in Amsterdam en in het Larense Hamdorff (coll. Goois Museum)

Aaltje ontwikkelde zich tot een gevierd zangeres, die optrad in de meeste grote schouwburgen van Europa. Zo was zij op 19 oktober 1913 te beluisteren in de grote zaal van het Koncerthaus in Wenen, waar zij medewerking verleende aan de uitvoering van Beethovens Symphonie nr. 9 op. 125. Verder werkte zij veel samen met dirigent Willem Mengelberg en toerde zij vele jaren met haar goede vriendin, de alt Pauline de Haan-Manifarges, langs de Nederlandse kerken.

Haarnet

Als concertzangeres verfoeide zij alle overvloedige bewegingen op het podium. Anthon van der Horst, die haar vele jaren op haar tournees vergezelde, had daar een aardige anekdote over. Bij een kerkconcert viel hem op dat zij wel bijzonder bewegingloos stond te zingen. Een beetje overdreven: zelfs tijdens het naspel kwam er geen beweging in de gevierde zangeres. Men kan mijn verbazing echter begrijpen, toen zij mij

door een onbeweeglijke mond zijdelings toefluisterde: "Anthon, mijn haarnet zit in een spijker". De organist wist haar te bevrijden zonder dat het publiek er iets van merkte. Op 30 mei 1924 trad Aaltje Noordwier op voor de patiënten van het Volkssanatorium in Hellendoorn. Bij die gelegenheid werd zij begeleid door haar zoon Michiel op fluit en haar schoonzuster Johanna Maria Pannekoek-Nassau Noordwier op piano. In ditzelfde jaar verscheen het Gedenkboek Hilversum 1424-1924. Gerard Koekoek wijdt hierin, in het hoofdstuk over de ontwikkelingsgang der muziekbeoefening, een alinea aan zijn plaatsgenote.

Hij noemt Aaltje Noorderwier, Max Kloos en Jacq. Urlus als voorbeelden van beroemde kunstenaars die zich metterwoon in Hilversum hebben gevestigd. Het mag wel onnoodig genoemd worden in dit artikel over de begaafdheden van deze beroemde vrouw te schrijven, daarom wil ik slechts releveeren, dat zij hier ook wel meegewerkt heeft op concerten met een liefdadig doel, zoo o.a. indertijd voor den arbeiders van de fabriek van den heer Van Heek in Twente. Ook heeft zij vroeger op enkele concerten van Toonkunst als soliste meegewerkt, terwijl zij, bij gelegenheid dat schrijver dezes een concert van eigen werken in de Manège gaf, door ziekte verhinderd was hare welwillend toegezegde medewerking te verleen. Koekoek herinnert verder aan de huldiging door de Zangvereeniging der Afdeling Toonkunst bij haar 25-jarig jubileum als zangeres.

In 1928, het jaar dat zij zestig werd, nam Columbia een groot deel van haar repertoire op. Anthon van der Horst begeleidde haar bij de opnamen in Londen en was getuige van de moeilijkheden, die de technici met haar stem hadden. Het 'metaal' in haar stem konden zij niet verwerken, schreef hij in 1957. Toch ontstonden er enige mooie opnamen; thans zijn ook deze vanzelfsprekend verouderd.

Studenten

Nadat in september 1930 haar zoon Michiel – fluitist bij het Amsterdamse Concertgebouworkest – was overleden, stopte zij met openbare optredens en wijdde zij de rest van haar leven aan het opleiden van jonge zangers. Onder haar studenten bevonden zich Laurens Bogtman, Dora van Doorn-Lindeman, Leni Heere-Henning en Jan Schipper.

Zij stond ook aan de basis van de carrière van Aafje Heynis. Op aanraden van Jo Vincent, die zelf geen tijd had, was de jeugdige altzangeres toevertrouwd aan de 77-jarige pedagoge. Van 1946 tot 1949 onderwees zij Aafje in de zangkunst. Aan haar heeft zij veel te danken, al was het maar, omdat zij haar opdroeg onmiddellijk te stoppen met dat optreden overal in de Zaanstreek en eerst aan stemvorming te werken. Op haar aanraden sloot de jonge zangeres zich aan bij het koor van de Nederlandse Bachvereniging, waar Anthon van der Horst haar met name de nodige literatuurkennis bijbracht. Daarna gaf Laurens Bogtman, groot oratorium-zanger, haar nog veel goede raad. Beide heren waren goede bekenden van Aaltje Noordewier.

Huldiging

Ter gelegenheid van haar tachtigste verjaardag werd op woensdag 1 september 1948 een muzikale receptie gehouden in het Hilversumse raadhuis. De Burgerzaal was, zo is te lezen in *De Gooi- en Eemlander* van de volgende dag, smaakvol aangekleed en met bloemen versierd. Op initiatief van een huldigingscomité was een grote kring van vrienden en autoriteiten bijeengekomen. Onder hen dr. Vroom, namens de minister van onderwijs, kunsten en wetenschappen, het voltallige gemeentebestuur en collega's van de jarige zoals Pauline de Haan-Manifarges, Willem Andriessen en Louis van Tulder.

Nadat de kunstenaar, die nog immer een zeer vitale indruk maakt, bij haar aankomst een tuil bloemen was aangeboden, werd zij aan de arm van burgemeester mr. J.A.G.M. van Hel-

Promotiefoto uit het blad van concertbureau Stoker & Reddingius, dat onder meer vele jaren de populaire kerkconcerten van het trio Aaltje Noordewier-Reddingius (midden), Pauline de Haan-Manifarges en A.B.H. Verweij verzorgde. Ook Jo Vincent en Anthon van der Horst behoorden tot hun geregelde medewerkers. De letterkundige en boekhandelaar Joannes Reddingius (1873-1944) was de broer van Aaltje. Samen met pianohandelaar J.M.W. Stoker had hij in 1903 het concertbureau opgericht. Door zijn bureau, dat ook voordracht-, dans- en opera-avonden organiseerde, zijn tentoonstellingszaal en de uitgave van enkele periodieken op kunstgebied, werd Reddingius een cultureel middelpunt van Hilversum, zo staat te lezen in het Gulden Boek. (coll. Goois Museum)

Aaltje en haar oudste zoon Hendrik in 1895. (A Noordewier Genealogy)

Het echtpaar Noordewier neemt felicitaties in ontvangst in hun huis aan de Beethovenlaan. (coll. De Gooi- en Eemlander)

Aaltje Noordewier op hoge leeftijd. (Wij in Hilversum)

lenberg Hubar de feestelijk versierde zaal binnengeleid. Daarop volgde de muzikale inleiding, waaraan Dora van Doorn-Lindeman, Laurens Bogtman, Carel van Leeuwen Boomkamp, Willy Busch, Piet Dekker, Louis Mieremet, Wim Amende, Theo Färber en Max van Doorn medewerking verleenden. Uitgevoerd werden onder meer *Preis der Tonkunst* van Händel, enkele cello-composities van J.S. Bach en *Aan muziek* van Hans Schouwman.

Namens het comité hield baszanger Guus Hoekman een rede, waarin hij benadrukte dat de 80-jarige zangeres nog steeds voor velen een steun was. Vele serieuze zangeressen en zangers, waaronder ook een groot aantal jongeren, kennen de weg naar de woning van mevrouw Noordewier, weten haar altijd bereid te helpen en profiteren van haar pedagogisch talent en zuiver gehoor. Er was een A. Noordewier-Reddingius-fonds in het leven geroepen om begaafde, maar financieel minder draagkrachtige zangstudenten te helpen.

Nadat Guus Hoekman de jarige een fraai uitgevoerd jubileumboek had aangeboden, meldde hij dat er ook gelukstelegrammen waren binnengekomen van koningin Wilhelmina en van prinses Juliana en prins Bernhard. Daarop overhandigde burgemeester Van Hellenberg Hubar haar de ere-legpenning van de gemeente Hilversum. Hij dankte haar voor de prachtige kunst, die zij ons volk liet genieten en later van haar pedagogisch talent. Als een magneet trekt zij een kunstenaarskring om zich heen en zo heeft zij in de 50 jaren, dat zij in Hilversum woont, veel aan de culturele

De zangeres, die groter was dan de keizer

Omdat zij haar belofte hield tegen keizerlijk bevel in Uitzonderlijk als zangeres en als mens

Een vrouw, die een uitzonderlijke persoonlijkheid was en op een leeder uit haar omgeving tot het einde van haar leven een grote invloed uitoefende. Voor hen, die deze invloed, waaraan niemand ontkwam, op zich konden laten inwerken en persoonlijk wisten te verwerken, was deze inspirerend en verzekerend. Dit hebben de jongere vocalisten gedurende de laatste jaren nog kunnen ervaren; voor hen was evenwel het zingen van mevrouw Noordewier iets legendairisch. Doch ook de anderen kunnen dit getuigen, n.l. zij, die daarbij nog de onuitwisbare herinnering hebben aan haar zingen en zij zijn er getuige van geweest, dat de kracht van haar invloed tot in de laatste uren, die zij nog voor enige weken gaf, in niets verminkt was.

Wat was het toch, dat van mevrouw Noordewier als persoonlijkheid uitging? In wel een poging wagen hierop een antwoord te geven door te trachten haar persoonlijkheid te schilderen. Want het zij nogmaals gezegd: aan deze persoonlijkheid was niet te ontkomen, zij was ongewoon krachtig en wist van geen wijken of opgeven.

Zeker, mevrouw Noordewier had een stem zo apart, een timbre zo aangrijpend, dat zij onvergetelijk is gebleven voor een leeder, die deze in haar glanstijd mocht horen, doch het was haar persoonlijkheid, die deze stem mede had gevormd en door die stem heen klonk. De persoonlijkheid van mevrouw Noordewier... als ik hieraan denk, komen in mijn gedachten: plichtsbetrachting, beheersing, opoffering en ontzegging en dit alles met de volledige inzet van de gehele mens, voor het volle pond, 100 procent. Halfheid bestond niet voor haar, in niets. Of het nu was, dat zij zich voorbereidde voor Beethovens Missa Solemnis, voor een eenvoudig lied van een kerkconcertprogramma of dat ze zich bezighield met het laten schilderen van het timboek of het versenden van een giro-chèque — voor alles werd

Wij meenden de nagelachtende van Aaltje Noordewier-Reddingius, wellicht de grootste zangeres die ons land ooit heeft voortgebracht, maar naast uitzonderlijke kunstenaar ook als mens een uitzonderlijke persoonlijkheid niet beter te kunnen zien dan door haar toegewijde vriend en begeleider op zoveel concerten, dr. Anthon van der Horst, te vragen om een „In memoriam“, een verzoek waaraan hij in spontane dankbaarheid voor wat de overledene voor hem persoonlijk heeft betekend, gaarne en liefdevol voldeed.

„Wir crimmern uns da an die Stimme der Noordewier-Reddingius, die in ihrer köhnen Pracht mit dem instrumentalen Klangjubil der Bach-trumpete in unvergesslicher Weise wetteiferie und von so heller Leuchtkraft war, dass sie auch vom kraftvollen Orchesterklang nicht sagedeckt wurde.“

Deze critiek werd geschreven naar aanleiding van een uitvoering van de Kantate „Jaschet Gott in allen Landen“. Een Kantate, die mevrouw Noordewier in ons land en daartussen als zovle heeft gebracht. Dat een criticus op een dergelijke wijze schrijft over iemand, die hij p.m. 25 jaren geleden voor het laatst hoorde zingen, is op zijn minst verbluffend. En dat Holland haar niet kon vergaten is wel zeer overtuigend getuigenis uit de enorme belangstelling die zij mocht onderwinden naar aanleiding van haar 80ste verjaardag, die zij 1 Sept. 1948 mocht beleven. En ook na haar dood zullen, men kan het wel haar stem noch haar persoonlijkheid vergeeten.

ANTH. VAN DER HORST

De zangeres, die groter was dan de keizer, stond er boven het In Memoriam, dat dr. Anthon van der Horst op de dag van haar overlijden in De Gooi- en Eemlander schreef. Haar toegewijde vriend en begeleider op zoveel minutieus voorbereide concerten vertelde daarin onder meer over die keer dat zij voor een concert in Keulen — een uitvoering van Beethovens Missa Solemnis — was geëngageerd. Kort daarop kreeg zij evenwel een uitnodiging van de Duitse keizer om op diezelfde dag aan het Duitse hof op te tre-

den. Zij antwoordde dat zij op die datum reeds bezet was. Waarop het Duitse hof terugschreef dat ze waarschijnlijk niet had begrepen dat de keizerlijke uitnodiging niet afgeslagen kon worden. Desondanks hield de Hilversumse zangeres zich aan haar woord en ging naar Keulen. Jaren later nam de vertoornde keizer revanche door haar een tijdlang te negeren toen zij tijdens een particulier matinee het podium betrad. (De Gooi- en Eemlander)

ontwikkeling van deze gemeente gedaan. Na een langdurig applaus begon de receptie, waarop vele honderden de kunstenaarssse kwamen gelukwensen.

Chapelle Ardente

Zeven maanden na deze huldiging, op woensdag 6 april 1949, overleed de gevierde zangeres, Officier in de Orde van Oranje-Nassau en Ridder in de Orde van de Nederlandsche Leeuw. Haar echtgenoot was haar op 14 juni 1942 voorgegaan.

De vorstin onder de zangeressen werd zaterdag 9 april begraven op de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Bosdrift. De begrafenis begon om half twee 's middags met een rouwdienst in de Chapelle Ardente van de Rouwkamers Van Vuure aan het Melkpad. Onder de honderden genodigden bevonden zich onder meer dr. Vroom van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen, de bur-

gemeesters van Hilversum en Deurne, en vele vooraanstaande kunstenaars. Bevriende kunstenaars eerden de overledene. Dr. Anthon van der Horst opende de dienst met een orgelsolo: het praeludium in bes kl. terts van Joh. Seb. Bach. Daarna bracht Dora van Doorn-Lindeman een aria uit de Matthäus Passion ten gehore: *Aus Liebe will mein Heiland sterben*.

Gevoelig hart

Vervolgens sprak de zwager van de overledene, dr. Johannes Bartholomeus Adrianus Kipp, namens de familie een lofrede uit. Nu is ook zij, die in haar majesteit onaantastbaar scheen voor de vergankelijkheid van de tijd, van ons heengegaan. Het is moeilijk voor hem, die over een figuur van haar formaat wil spreken, niet te vervallen in een persoonsverheerlijking die toch altijd eenzijdig zou zijn. (..) Fier en voornaam als haar gestalte, was haar geest en in haar woonde een gevoelig hart, stelde haar zwager.

Het is niet aan mij, te spreken over haar kunst of haar betekenis voor ons muziekleven gedurende tientallen jaren, maar bij dit woord van afscheid mag ik toch wel dankbaar getuigen van wat zij ook mij geschonken heeft aan onvergetelijke schoonheid. Alleen al bij de inzet van haar stem kon het zijn als of een nieuwe wereld openging, waarbij al het bestaande verzonk. Volgens Kipp werd zijn schoonzus niet gekenmerkt door een zonnig geluk, een volle levensblijheid. Zij leefde ook niet om gelukkig te zijn: zij leefde om een opdracht te vervullen, die haar als kunstenaars en als mens was opgelegd. Een opdracht, die ze niet ten halve kon volvoeren, waaraan ze zich ten volle geven moest en die haar vaak dwong voorbij te gaan aan veel, waar haar hart aan hing. Gespannen was daardoor haar leven, waarin geen plaats was voor de verlokkingen van de rust, de mijmering, de overgave van, het toegeven aan het eigen ik.

Het leven van zijn schoonzus stond in het teken van begrippen als plicht, trouw en offer. De grote tegenslagen in haar leven wist zij te overwinnen door zich met verbeterde kracht te wijden aan de taak, die zij nog altijd voor zich zag en waardoor zij zo lang velen tot zegen is geweest. En het zijn zeker vooral dit werk en de genegenheid en dankbaarheid van haar leerlingen geweest, die aan haar latere levensjaren zin en glans hebben verleend en die haar voor de verschrikking van de eenzaamheid hebben behoed.

Haar zwager eindigde zijn lofrede met een verwijzing naar de Matthäus Passion, die in die tijd van het jaar weer overal in het land werd uitgevoerd. Stellig zullen velen van de ouderen bij het horen van deze muziek thans haar gedenken, die hierin misschien wel het hoogste geschonken heeft wat zij te geven had.

Laatste gang

Na deze treffende woorden bracht de cellist Carel van Leeuwen Boomkamp het Elegie van Gabr. Fauré ten gehore. De dienst werd besloten met de aria *Ihr habt nun Traurigkeit* uit het Requiem van Brahms, uitgevoerd door Dora van Doorn-Lindeman en Anthon van der Horst.

Buiten de Rouwkamers had zich intussen een grote menigte verzameld, dien in de stoet mee wilde schrijden en de grote kunstenaar op haar laatste gang te voet wilde volgen. De stoet, waarvan ook vele dragers met de grote kransen en wagens met

Huisvriend Anthon van der Horst voor zijn Hilversumse woning in 1956, toen hij zijn 25-jarig jubileum als dirigent vierde. De bekende organist, dirigent en componist werd op zaterdag 29 december van dat jaar gehuldigd in het Concertgebouw in Amsterdam. (coll. De Gooi- en Eemlander)

bloemstukken deel uitmaakten, liet volgens De Gooi- en Eemlander een diepe indruk achter op de duizenden Hilversummers langs de route.

Op de Nieuwe Algemene Begraafplaats aan de Bosdrift werd het stoffelijk overschot in het familiegraf bijgezet. Aan de groeve sprak allereerst dr. Vroom van het ministerie, die Aaltje Noordewier een der grootste vrouwen uit de Nederlandse geschiedenis noemde. Daarna voerden de burgemeester van Hilversum, Anthon van der Horst en Dora van Doorn-Lindeman het woord.

De Hilversumse burgemeester herinnerde eraan hoe Aaltje Noordewier met haar uitzonderlijke kunstzinnige gaven tallozen had ontroerd. Zij had de gave een klein stukje van Gods schoonheid voor ons te openbaren, wist door noeste arbeid en veel zelfopoffering haar talenten nog te veredelen en was niet alleen een groot kunstenaar, maar ook een groot mens. Zij heeft een stempel van adeldom gedrukt op de kunst en op het hele wezen.

Stralend orgaan

De gemeente Hilversum kende haar in 1948 de zilveren legpenning toe en nam haar in 1955, als 23ste, op in het Gulden Boek. Daarin wordt haar stem als volgt omschreven: Een glaszuiver, tot in de hoogste registers stralend orgaan, gepaard aan een magistrale beheersing van de techniek.

In datzelfde Hilversum, waar zij 51 jaar heeft gewoond, herinnert nu echter niets meer aan de gevierde zangeres. Terwijl bijvoorbeeld in Rotterdam een straat naar haar is genoemd. En in haar geboorteplaats Deurne niet alleen haar standbeeld, maar ook een naar haar genoemde muziekschool te vinden is. En ergens, ver weg in de ruimte, nog de op 18 januari 1909 ontdekte planetoïde Aaltje Noordewier zweeft.

Bronnen:

- Uit het Gulden Boek. Aaltje Noordewier-Reddingius (1868-1949), door dr. Anthon van der Horst. In: Wij in Hilversum, nr. 2, februari 1957
- Dagblad De Gooi- en Eemlander van 2 september 1948, en 6 en 11 april 1949
- Aaltje Noordewier-Reddingius en Delft, door C.D. Goudappel. In: Genootschap Delfia

Standbeeld van de concertzangeres in Deurne. Niemand schijnt te weten waarom zij met een harp is afgebeeld. (A Noordewier Genealogy)

- Bataavorum, 9^e jg., nr. 9, okt. 1984, pp. 9-10
- Gedenkboek Hilversum 1424-1924, p. 314
  - Gulden Boek der Gemeente Hilversum, nrs. 23 en 27

Geraadpleegd via internet:

A Noordewier Genealogy

Joannes Reddingius, door P.H. Ritter jr. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1947-1949*, pp. 121-129

J.B.A. Kipp, *Eulogy for Aaltje Noordewier-Reddingius*

Matthäus Passion van Bach in Amsterdam; *Minuut stilte voor mevrouw A. Noordewier-Reddingius*, door Lex van Delden

De dynamiek van een nationale Hymne, door Louis Peter Grijp (Meertens Instituut, Amsterdam)

'Nederlandse' Planetoiden, samengesteld door Eddy Echternach, 12 juli 2000